

Фізичні принципи електро- та магнітно-силової зондової мікроскопії. Застосування методу для визначення локальних електричних та магнітних характеристик нанооб'єктів

Електро-силова мікроскопія (ЕСМ) – метод дослідження поверхні, який базується на електричній взаємодії мікроскопічного зонда з поверхнею.

1.1. Фізичні принципи ЕСМ

ЕСМ є різновидом атомно-силової мікроскопії (АСМ). В цьому методі на вістря кантилевера наноситься електропровідне покриття; до вістря подається електрична напруга.

Між вістрям та підкладкою прикладається електрична напруга, яка має дві складові: сталу U_0 та змінну $U_1 \sin \omega t$ (рис. 1). Тоді у проміжку «вістря-підкладка» створюється напруга

$$U(t) = U_0 + U_1 \sin \omega t + \varphi(x, y) \quad (1)$$

де $\varphi(x, y)$ визначає розподіл електричного потенціалу по поверхні зразка.

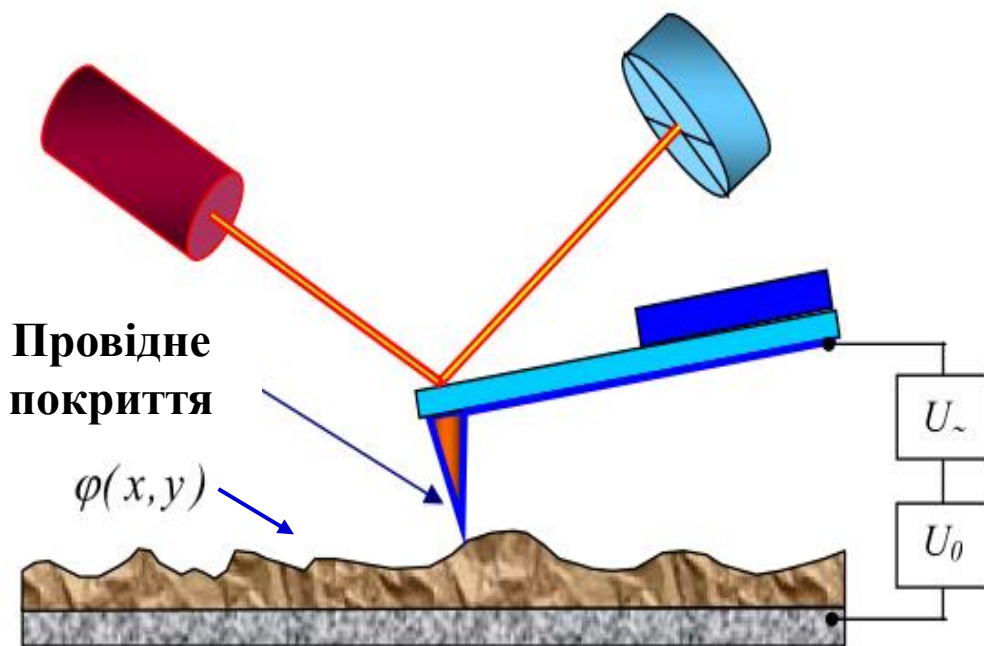

Рис. 1

Розглянемо більш детально область між напівсферичним вістрям та підкладкою. Між вістрям і поверхнею в точці (x,y) існує зазор висотою Z та прошарок зразка $d(x,y)$ (рис. 2). Очевидно, систему «провідна напівсфера – плоска підкладка» можна розглядати як два послідовно з'єднані

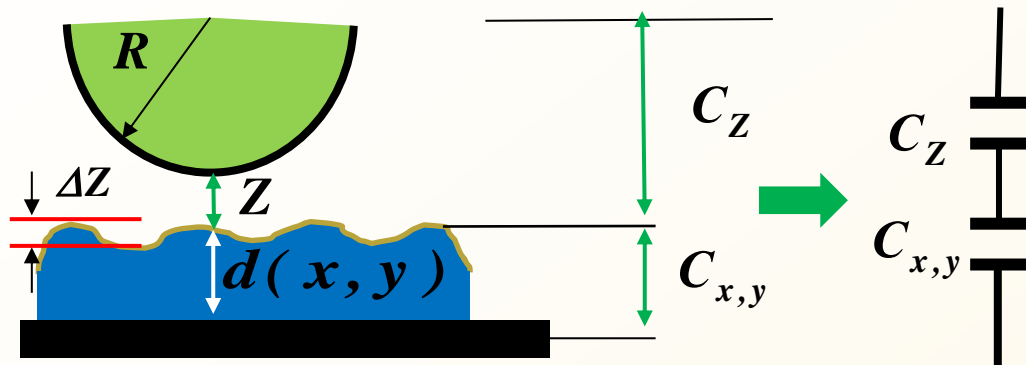

Рис. 2

конденсатори: **перший** – «напівсфера–поверхня» з зазором Z та ємністю C_Z , **другий** – прошарок зразка d між поверхнею в точці (x,y) та підкладкою з ємністю $C_{x,y}$.

Ємність першого конденсатора C_Z визначається величиною радіуса сфери R та зазором Z (2), a та b – деякі відомі сталі. Важливо, що при скануванні в режимі сталої висоти $Z = \text{const}$ ця ємність підтримується сталою. Тоді ємність системи «провідна напівсфера – плоска підкладка» дорівнює (3) і в режимі сталої висоти залежить тільки від $C_{x,y}$, отже, тільки від діелектричних характеристик прошарку речовини (за умови, що товщина прошарку d набагато більша за зміни висоти рельєфу ΔZ).

За енергією W системи двох конденсаторів (4) можна визначити силу електричної взаємодії F_Z провідної напівсфери та підкладки (5) (U – напруга між сферою та підкладкою). Тут враховано, що напруга не залежить від Z .

$$C_Z = aR \left(1 - b \frac{Z}{R} \right) \approx \text{const} \quad (2)$$

$$C_{\Sigma} = \frac{C_Z C_{x,y}}{C_Z + C_{x,y}} \quad (3)$$

$$W = \frac{CU^2(t)}{2} \quad (4)$$

$$F_Z = -\frac{\partial W}{\partial Z} = -\frac{1}{2} U^2 \frac{\partial C}{\partial Z} \quad (5)$$

Підставимо у рівняння (5) вираз для напруги (1):

$$F_Z = - \left\{ \frac{1}{2} \left[(U_0 + \varphi) + U_1 \sin \omega t \right]^2 \right\} \frac{\partial C}{\partial Z} \Rightarrow$$

$$F_Z = - \left[\frac{1}{2} (U_0 + \varphi)^2 + (U_0 + \varphi) U_1 \sin \omega t + \frac{U_1^2}{4} - \frac{U_1^2}{4} \cos 2\omega t \right] \frac{\partial C}{\partial Z} \Rightarrow$$

$$F_Z = - \left[\frac{1}{2} (U_0 + \varphi)^2 + \frac{U_1^2}{4} + (U_0 + \varphi) U_1 \sin \omega t - \frac{U_1^2}{4} \cos 2\omega t \right] \frac{\partial C}{\partial Z} \quad (6)$$

Отже, з рівняння (6) випливає, що сила взаємодії F_Z має **три складових**:

а) сталу за часом силу:

$$F_0 = - \frac{1}{2} \left[(U_0 + \varphi)^2 + \frac{U_1^2}{2} \right] \frac{\partial C}{\partial Z} \quad (7)$$

б) силу на частоті ω :

$$F(\omega) = - \left[(U_0 + \varphi) U_1 \sin \omega t \right] \frac{\partial C}{\partial Z} \quad (8)$$

в) силу на частоті 2ω :

$$F(2\omega) = \left[\frac{U_1^2}{4} \cos 2\omega t \right] \frac{\partial C}{\partial Z} \quad (9)$$

1.2 Ємнісна мікроскопія

В ємнісній мікроскопії досліджується сила на частоті 2ω :

$$F(2\omega) = \left[\frac{U_1^2}{4} \cos 2\omega t \right] \frac{\partial C}{\partial Z} = \left[\frac{U_1^2}{4} \cos 2\omega t \right] \frac{\partial}{\partial Z} \left(\frac{C_Z C_{x,y}}{C_Z + C_{x,y}} \right) \Rightarrow$$

$$F(2\omega) = \underbrace{\left(\frac{U_1^2 C_Z C'_{x,y}}{4(C_Z + C_{x,y})} \cdot \left(1 - \frac{C_{x,y}}{C_Z + C_{x,y}} \right) \right)}_{F_0(2\omega)} \cos 2\omega t = F_0(2\omega) \cos 2\omega t \quad (10)$$

де $C'_{x,y} \equiv \frac{\partial C_{x,y}}{\partial Z}$.

За допомогою **синхронного детектора** визначається **амплітуда сили** $F_0(2\omega)$ на частоті 2ω . Отже, скануючи, можна визначити значення амплітуди сили в кожній точці поверхні. Як видно з (10), амплітуда $F_0(2\omega)$ при сталі висоті $Z = \text{const}$ в кожній точці поверхні залежить тільки від ємності $C_{x,y}$ та її похідної $C'_{x,y}$. Тобто, зміни амплітуди при скануванні будуть відображувати зміни діелектричних характеристик при переході від однієї точки поверхні зразка до іншої (нагадаємо, що ємність плоского конденсатора «поверхня зразка-підкладка» $C = \varepsilon(x, y) \varepsilon_0 S / d$, величини S, d в експерименті вважаються сталими).

Важливою умовою ємнісної мікроскопії є підтримання сталої висоти $Z = \text{const}$. Для забезпечення цієї вимоги виконується **двопрохідне сканування** поверхні. **Перше сканування** виконується при **відключеній** електричній напрузі $U(t)$ добре відомим **напівконтактним методом** (рис. 3), в результаті чого встановлюється форма рельєфу поверхні $\{Z(x, y)\}$.

У другому проході між зондом і поверхнею вмикається напруга $U(t)$, зонд встановлюється на новій відстані від поверхні Z_0 , яка підтримується сталою завдяки вже відомому рельєфу $\{Z(x, y)\}$. У такий спосіб отримується поверхневий розподіл амплітуди $\{F_0(2\omega)_{x,y}\}$, який відображує поверхневий розподіл діелектричних параметрів зразка.

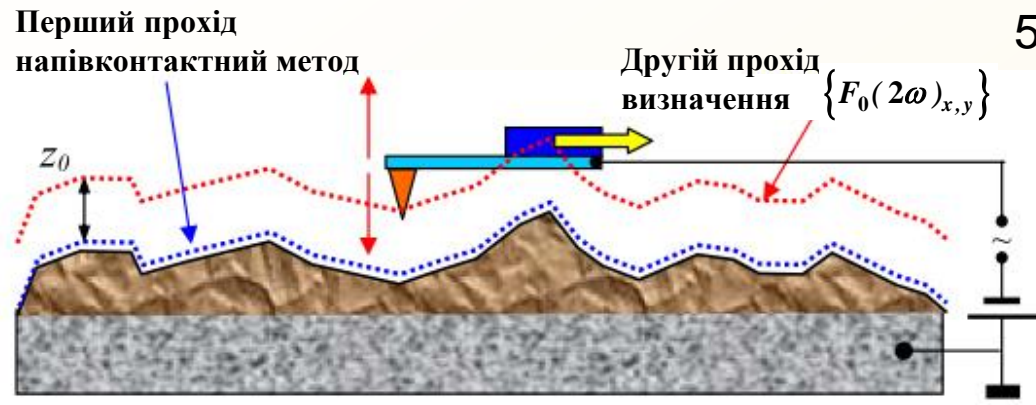

Рис. 3

1.3. Кельвін-мікроскопія

Розглянемо вираз (8), який визначає електричну силу на частоті ω . У певній точці поверхні (x, y) , яка має електричний потенціал $\varphi(x, y)$, можна змінювати напругу U_0 , добиваючись того, щоб $U_0 \rightarrow -\varphi(x, y)$. Коли вказана умова виконається, сила $F(\omega) = 0$. Таким чином вдається визначити локальний розподіл електричного потенціалу $\{\varphi(x, y)\}$ по поверхні електрично зарядженого зразка.

Як приклад, на рис. 4 наведено топографічний рельєф поверхні плівки азобензола, отриманий напівконтактним методом (а), а також розподіл електричного потенціалу $\varphi(x, y)$ по цій поверхні (б).

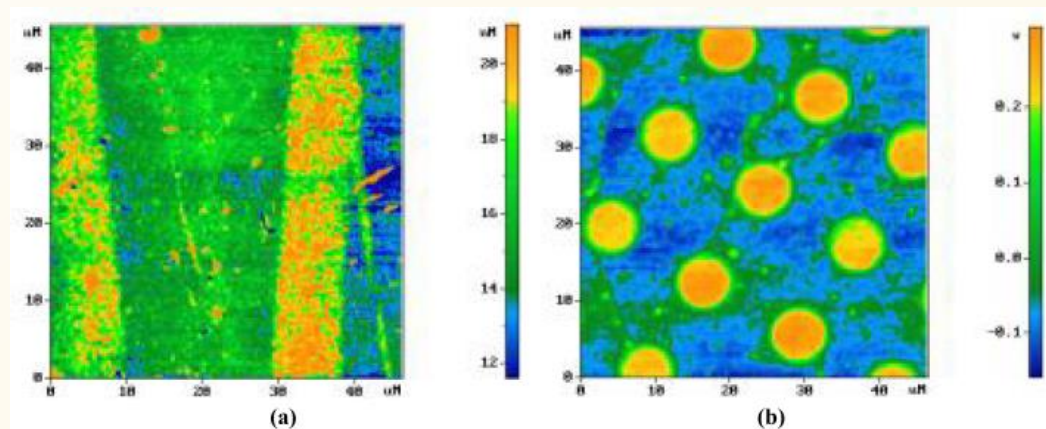

Рис. 4

Магнітно-силова мікроскопія (МСМ) – метод дослідження поверхні, який базується на магнітній взаємодії мікроскопічного зонда з поверхнею.

2.1. Фізичні принципи МСМ

МСМ також є різновидом атомно-силової мікроскопії. В цьому методі на вістря кантилевера наноситься **шар феромагнетика**, який характеризується певним розподілом вектора намагніченості $\vec{J}(\vec{r})$.

Нехай поверхня зразка вкрита магнітною речовиною, що створює магнітне поле з індукцією $\vec{B}(\vec{R})$. Тоді енергія взаємодії магнітного зонда з магнітним полем зразка в точці $\vec{R}$ дорівнює (рис. 5):

$$W_m = - \int_{V_{\text{зонд}}} d\vec{p}(\vec{r}) \cdot \vec{B}(\vec{r} + \vec{R}) \Rightarrow$$

$$W_m = - \int_{V_{\text{зонд}}} \vec{J}(\vec{r}) \cdot \vec{B}(\vec{r} + \vec{R}) dV \quad (11)$$

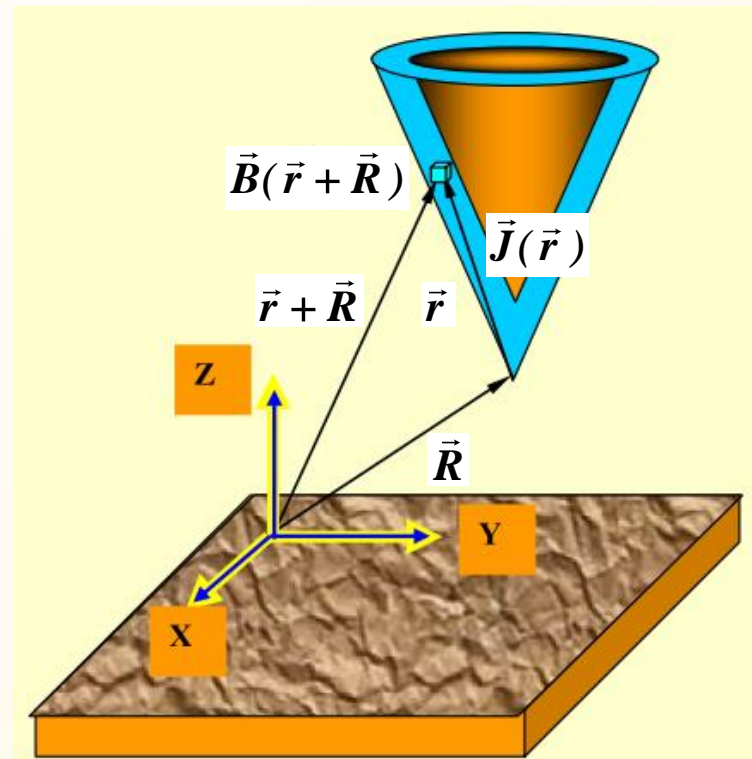

Рис. 5

В (11) інтегрування виконується по об'єму магнітного покриття зонду.

Магнітний рельєф поверхні буде визначати **Z-складова** сили магнітної взаємодії вістря з поверхнею в заданій точці $\vec{R}$:

$$F_Z = -\frac{\partial W_m}{\partial Z} = - \int_{V_{\text{зонд}}} \left(J_x \frac{\partial B_x}{\partial Z} + J_y \frac{\partial B_y}{\partial Z} + J_z \frac{\partial B_z}{\partial Z} \right) dV \quad (12)$$

2.2. Сканування поверхні в МСМ

Сканування поверхні в МСМ, як і в ЕСМ, здійснюється за **двопрохідною методикою**.

1. Перший прохід. Використовується звичайне вістря без шару намагніченого покриття. Як правило, виконується **напівконтактне сканування**, результатом якого є визначення **топографії** поверхні $\{Z(x, y)\}$.

2. Другий прохід. Оскільки метою експериментів є визначення **магнітного рельєфу** поверхні, а не її топографії, необхідно розміщувати магнітний зонд на такій відстані Z_0 від поверхні, щоб магнітні сили були набагато більшими за сили Ван-дер-Ваальса

$$F_m(Z_0) \gg F_{VB}(Z_0) \quad (13)$$

(Як правило, $Z_0 = (10 - 500)$ нм.) Для цього до кожного елемента $\{Z(x, y)\}$ масиву додається деяка стала, така, щоб на новій висоті виконувалася умова (13). У подальшому здійснюється сканування з магнітним зондом у **коливальному безконтактному режимі**. Реєструються зсуви АЧХ та ФЧХ за частотою при зміні похідної $\partial F_m / \partial Z$, що дозволяє визначити магнітний рельєф в **амплітудному та фазовому контрасті** (див. рис. 6). Детальний опис коливального безконтактного режиму наведений у відповіді на питання «Фізичні принципи АСМ».

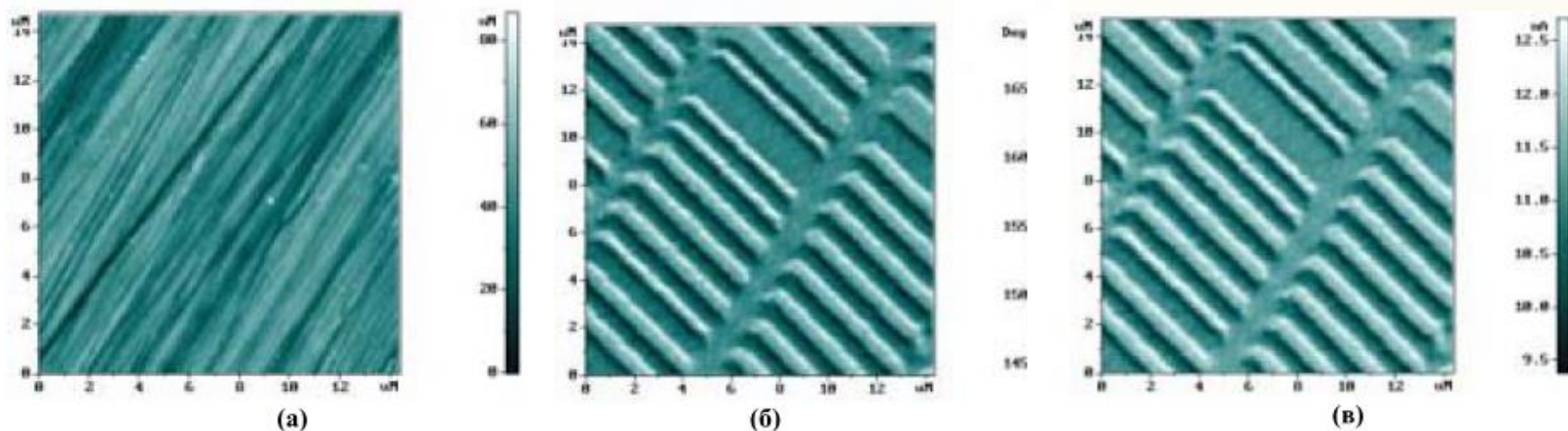

Рис. 6. Зображення поверхні магнітного диску:

- а) топограма поверхні, отримана методом АСМ у напівконтактному режимі;
- б) МСМ-зображення поверхні, отримане за зсувом ФЧХ (фазовий контраст);
- в) МСМ-зображення поверхні, отримане за зсувом АЧХ (амплітудний контраст)